

ЗАКАРПАТСЬКИЙ УГОРСЬКИЙ ІСТИТУТ ІМ. Ф. РАКОЦІ ІІ
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ЦЕНТР ІМ. АНТОНІЯ ГОДИНКИ

II. RÁKÓCZI FERENC KÁRPÁTALJAI MAGYAR FŐISKOLA
HODINKA ANTAL NYELVÉSZETI KUTATÓKÖZPONT

NYELVEK ÉS NYELVVÁLTOZATOK TÉRBEN ÉS IDŐBEN

Tanulmányok a Hodinka Antal Nyelvészeti
Kutatóközpont kutatásaiból IV.

Szerkesztette:
Karmacsi Zoltán és Máté Réka

„RIK-U”
Ungvár, 2018

УДК: 81'27

A tanulmánygyűjteményben, a 2015-ben indult sorozat negyedik köteteként, a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont munkatársainak egyéni kutatási projektjeiből született, valamint a műhelyhez egy-egy kutatási program révén kapcsolódó kutatók, doktoranduszok tanulmányai és recenziói kaptak helyet. A lektorált kiadványból tájékozódhatnak Ukrajna és a kárpátaljai magyarság két- és többnyelvűségi kérdéseiről, digitális nyelvhasználati szokásairól, az ukrainai nyelvi jogi helyzetről; magyar és ukrán lexikai kölcsönzésekről az ukrán és a magyar nyelvben; olvashatnak az idegen nyelvek oktatásának aktuális problémáiról, az anyanyelvhasználat megítéléséről. Továbbá betekintést nyerhetnek Kárpátalja nyelvi tájképének egy-egy szeletébe, a szovjet filmgyártás Kárpátalját érintő világába, a gyermekirodalom idegen nyelv oktatásában betöltött szerepébe és a magyar nyelvhasználók aktuális helyzetébe is.

A kötet megjelenését támogatta:

Borítóterv: Márku Anita

Lektorálta:

Dr. Bárány Béla

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola

Dr. Tódor Erika Mária

Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem, Csíkszeredai Kar

Dr. habil. Vančoné Kremmer Ildikó

Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem, Közép-európai Tanulmányok Kara

Dr. habil. Zoltán András, DSc.

ELTE BTK Szlav és Balti Filológiai Intézet

ISBN 978-617-7404-84-1

© A szerzők, 2018

© A szerkesztők, 2018

Tartalom

Előszó	7

Csernicskó István: <i>Ukrajna nemzetközi kötelezettségvállalásai és a nyelvi jogok</i>	11

Nyelvhasználat, dialektológia, nyelvoktatás

Kontra Miklós: <i>Milyen helyzetben vannak a magyar nyelvhasználók?</i>	37

Máté Réka: <i>„Ha az oroszajkú az ukránul beszélő magyart gond nélkül megérti, onnantól bármi lehetséges...” Egy nyelvtanuló nem mindennapi(?) története</i>	49

Dudics Lakatos Katalin: <i>„A szomszéd település beszédstílusa nem olyan fejlett, mint a miénk...” Kárpátaljai falusi és városi fiatalok környezetük nyelvhasználatáról</i>	59

Karmacs Zoltán: <i>Látható és érthető kétnyelvűség a magyar-szlovák határ két oldalán</i>	69

Márku Anita: <i>Transcarpathian Hungarians as new speakers in the social network</i>	86

Kész Réka – Márku Anita: <i>Párhuzamok a feliratos falvédők és az internetes mémek között</i>	94

Марку Анита – Черничко Степан: <i>Соціо- й психолінгвістичні аспекти дослідження переключення кодів угорців Закарпаття</i>	118

Bárány Erzsébet: <i>Bonkáló Sándor – az ukrán nyelv kutatója, dialektológus, néprajzkutató</i>	122

Gazdag Vilmos: <i>A kárpátaljai magyar nyelvjárások keleti szláv kölcsönszavainak szemantikai változásairól</i>	132

Husztli Ilona: <i>Oly nehéz tanárrá lenni! A mentorok szerepe a tanárrá válási folyamat kezdetén</i>	139

Nagy-Kolozsvári Enikő: <i>Gyermekeirodalom, egy régi-új módszer az idegennyelv-oktatásban</i>	156

Nyelvi tájkép és társadalmi folyamatok

Tóth Enikő: <i>Egy beregszászi járási település, Csoma nyelvi tájképe</i>	165

Karmacs Zoltán: <i>Kárpátaljai magyar tannyelvű iskolák nyelvi tájképe</i>	174

Hires László Kornélia: <i>Nyelvi tájkép változása Beregszászon</i>	183

Fedinec Csilla: <i>Jelenetek Kárpátalja és a szovjet filmgyártás történetéből</i>	197

Recenziók

Мельник Світлана, Черничко Степан: <i>Етнічне та мовне розмаїття України. Аналітичний огляд ситуації</i> (Барань Єлизавета)	211
Сабадош І. В., Миголинець О. М., Пискач О. Д. (упор.) <i>Закарпатський діалект. Бібліографічний покажчик</i> (Барань Єлизавета)	214
Simone E. Pfenninger – Judit Navracsics (eds.): <i>Future Research Directions for Applied Linguistics</i> (Gabriella Mádi)	219
Marián Sloboda, Petteri Laihonon, Anastassia Zabrodskaja (eds): <i>Sociolinguistic Transition in Former Eastern Bloc Countries (Two Decades after the Regime Change)</i> (Réka Máté)	221
A kötet szerzői	225

Барань Єлизавета

**Мельник Світлана, Черничко Степан: Етнічне та мовне розмаїття
України. Аналітичний огляд ситуації.
Ужгород: «ПоліПрінт», 2010. 163 с.**

Соціолінгвістика в Україні відносно нова наука. Соціолінгвістичні дослідження з урахуванням реальної мовної ситуації в Україні проводяться лише з початку 90-х років ХХ століття. Соціолінгвістичні праці, які подеколи з'являлися в радянські часи, мали на меті, перш за все, відповідати вимогам тодішньої офіційної політики та ідеології, ігноруючи факти реальної мовної ситуації в країні, а також «прискорити процеси асиміляції в союзних республіках, розширити соціальні функції російської мови і розвиток асиметричної двомовності в середовищі неросійських народів СРСР» (МАСЕНКО 2007: 3).

Сучасні дослідження у сфері соціолінгвістики, взявши за основу світову практику з добре виробленими методами їх проведення, розкривають лінгвістичні особливості населення України, вказують на мовне розмаїття держави, представляють об'єктивну картину мовної ситуації як титульної нації, так і окремих національних меншин. Автори пропонованої монографії мовознавці Світлана Мельник та Степан Черничко – кандидати філологічних наук, відомі фахівці-соціолінгвісти не лише в Україні, а й за її межами – співпрацюють із зарубіжними науково-дослідними інститутами, мають досвід вивчення мовної ситуації окремих спільнот.

Наукова новизна їхньої праці у сфері сучасних українських соціолінгвістичних досліджень полягає в тому, що в ній дається чітка картина демографічного становища України у світлі останніх даних, розглядаються правові основи мовної політики, описано соціальні та лінгвістичні особливості мовних спільнот України (від найчисленніших до так званих «загрожених» етносів), проаналізована освітня система національних та мовних меншин, указано напрямки та тенденції мовної політики України. Автори вичерпно і кваліфіковано дають відповідь на такі запитання: національний склад населення України; визначення рідної мови населенням нашої держави; етнічні та мовні меншини України; гарантії чинних правових основ мовної політики нашої країни; порушення мовних прав громадян України; найновіші соціолінгвістичні дослідження, що проводились в Україні, і їх результати; функціонування освітньої мовної політики в державі, її недоліки тощо.

У вступі дається пояснення поняттям *мовна меншина*, *національна меншина*, *етнічна меншина*, згідно з міжнародними нормативами пропонується введення терміна *мовна меншина* до українського законодавства, вказується на мету проведеного авторами дослідження.

У першому розділі охарактеризовано мовні меншини України: розподіл населення за національністю, рідною мовою, представлена картина національних меншин країни. Також проаналізовані ті законодавчі акти, які регулюють мовну політику держави, вказано на переваги та недоліки окремих пунктів цих документів. Не оминули автори проблеми мовних прав, підкреслено домінування російської мови в

окремих регіонах країни, вказуються на позитивні дії щодо врегулювання мовного питання держави, завдяки яким стало можливим уникнення міжнаціональних конфліктів.

Другий розділ присвячений представленню мовних спільнот України, їх соціальних та лінгвістичних особливостей. Дослідники підкреслюють, що хоч у пострадянський період зацікавленість науковців соціолінгвістичною ситуацією держави зростає, однак мовні проблеми лінгвістичних меншин потребують глибшого опрацювання. Результати досліджень такого характеру дали б відповідь на низку питань: характерні особливості мовної ситуації меншини, функціонування мови меншини в освітній сфері, проблеми засвоєння державної мови (якщо вони є), наслідки міжмовних контактів тощо. Автори вдаються до спроби описати сучасні етнополітичні процеси на прикладах національних меншин, наголошуючи при цьому на підтримці певною мірою з боку держави. Тут порушується часто згадувана тема про етнічних росіян, російськомовне населення, статус російської мови, а також українсько-російський білінгвізм. Науковці окремо торкаються мовних проблем національних меншин (білорусів, євреїв, греків та німців), яких переважно слід відносити до російськомовних етносів. Читач має можливість ознайомитися із сучасною мовною ситуацією румунів (їх ще називають молдованами), угорців, болгар, словаків та поляків. У праці стверджується, що угорці – найбільш організована спільнота в Україні, яка послідовно відстоює свої національні інтереси. Як результат цього, на території компактного проживання представників угорської меншини, у Закарпатській області, крім загальноосвітніх шкіл з угорською мовою навчання, функціонує перший і єдиний в Україні вищий навчальний заклад, створений національною меншиною. Варто зазначити, що мовна ситуація угорської меншини на сучасному етапі досліджена чи не найповніше. Окремий підрозділ присвячений соціальному та суспільному статусу ромів.

До корінних/автохтонних етносів автори відносять кримських татар, гагаузів, караїмів та кримчаків. Представлені найновіші соціолінгвістичні дослідження, які були проведені в колі цих народів, визначено напрямки збереження мови караїмців та кримчаків, які перебувають під загрозою зникнення. Дискусійним залишається статус русинської меншини України: русинів офіційна українська політика не визнає окремим етносом, а їх мову вважає діалектом української. Автори порівнюють різні погляди щодо існування русинської меншини та їх мови, і доходять висновку, що «питання про русинську національність та русинську мову є більшою мірою політичним, аніж науковим» (с. 103). В одному з підрозділів зазначені позитивні зрушення у державі у справі визнання знакової мови глухих.

Остання частина монографії містить перегляд тенденцій щодо мовної освіти національних меншин. У Національній доктрині розвитку освіти зазначено: «...у навчальних закладах, у яких навчання ведеться мовами національних меншин, створюються умови для належного опанування державної мови» (Національна доктрина розвитку освіти. Розділ IV. Стратегія мовної освіти). Автори на підставі аналізу конкретних фактів роблять висновок, що «попри усі позитивні моменти нормативних актів, за роки незалежності держава так і не змогла створити всі умови для належного опанування державної мови» (с. 108). При цьому застерігають

представників національних меншин від «освітньої сегрегації», намагаються дати низку слушних порад для вирішення цієї проблеми, усвідомлюючи необхідність засвоєння державної мови, що є «запорукою повноцінного включення національної меншини у суспільне життя держави» (с. 138).

У висновках автори узагальнюють результати проведеного дослідження, дають рекомендації до розробки моделі безконфліктного співіснування і функціонування різних мов в українському соціумі, виділяють позитиви української етнонаціональної та мовної політики, висловлюють надії на те, що полікультурні цінності українського суспільства буде збережено.

Рецензент має декілька зауважень: у деяких таблицях простежується непрозорість в оформленні таблиць (с. 74, 78, 87, 88). Доцільно було б використати іншу систему знаків для кращого розрізнення окремих пунктів, зазначених у таблицях. На рисунку № 14 (с. 89) при представленні питальника щодо індексу соціального дистанціювання серед угорців та українців Закарпаття указані шість можливих варіантів вибору, а в таблиці подано усього п'ять (щоправда, в таблиці наявний нульовий варіант відповіді, чого не знаходимо в питальнику). При перекладі з англійської назви проекту, в рамках якого виконана робота, автори допустили помилку: замість *поширення лінгвістичної відмінності* пропонуємо вжити словосполучення *мовної відмінності*, адже лінгвістика стосується науки, а не мови чи мовлення меншин.

Варто наголосити, що автори монографії спираються на величезний бібліографічний матеріал (більш ніж 300 позицій), серед яких представлені роботи як українських, так і зарубіжних авторів.

Рецензована монографічна праця засвідчує високий професіоналізм її авторів і заслуговує на належну читацьку оцінку. Вона стане у пригоді науковцям, матиме практичне застосування в освітній сфері, нею може скористатися і широке коло зацікавлених мовним розмаїттям нашої держави читачів.

Спільна монографія «Етнічне та мовне розмаїття України. Аналітичний огляд ситуації» є помітним внеском в українську соціолінгвістику, оскільки розширює коло знань про національний та мовний склад населення України, активізує дослідників до подальшого вивчення мовної ситуації окремих меншин.

Література

МАСЕНКО Л. 2007: Українська соціолінгвістика: історія, стан, перспективи. *Українська мова* 2007/1: 3–19.